

Amžino slėpinio dvelksmas

Ir vėl klausiu savęs: kas – poezija? Ir nerandu gatavos atsakymo formulės. Juntu vien amžino slėpinio dvelksmą, švytėjimą nedaugiosios gyvenimo liekanos, begalybės vibravimą – nuo skurdaus laukų dagio ligi tolimiausių galaktikų.

Kas – visata, žmogus? Tas, kuriam „viskas aišku“, nerašys eilėraščių, nepalinks bemiegę naktį prie teleskopo su viltimi atskleisti nors neryškų to slėpinio blyksnį. Gyvenimas – nuolatinės pastangos siekti prasmingesnės egzistencijos. Tyliai ir kantriai. Skaidrinant širdį ir žvilgsnį, ieškant buvimo šerdies reliatyvioje mirksnių tėkmėje. Nėra abstrakčios tiesos. Yra nelengvas kuriančiojo kelias į ją per triukšmingą, grėsmės ir įtampos kupiną pasaulio erdvę, susitelkus ir tyliai tikrinant save, atmetant kas negatyvu, neesminga. Žmogus man neatsiejamas nuo etinių pagrindų. Juos, atsineštus iš vaikystės, vėlesnė patirtis gilino ir koregavo, tačiau esmė išliko, veikdama vienijančia gija gyvenimo būdą ir kūrybinę sąmonę. Visa, kas išgyventa, nešiesi su saviimi. Tos sunkios ir brangios naštos nenusimesi, neatsižadėsi, nešibrauksi. Tik ji gali virsti atsiminimų šviesa, eilėraščio posmu ar simboliniu pastelinių spalvų paveikslu... Bet meno kūrinys – ne kasdienybės faktų dienoraštis, o dvasinės patirties anagrama, gyvenimo prasmės sargas ir liudytojas. Jis sudvasina inertišką materiją, apvaldo ir harmonizuoja tikrovės chaosą, suteikdamas meninės tiesos ir grožio formą. Kaip? Nežinau. Neturiu susikūrusi griežtos estetinės sistemos. Daug lemia intuicija, vidinė klausia, susitelkimo gylys. Gal poeto darbas panašus į alchemiko: sublimacijos, kristalizacijos procesas, kol amorfiškos palaidos dalelės (kokio „magneto“ trauka) virsta harmoninga struktūra, paklūstančia savo vidaus dėsniams. O žodžiai – tik netobuli šifrai, nurodantys tai, kas neišsakoma. Jie buriasi į pulkelius, derasi ir gieda, plėsdami tarpusavio įtampos lauką, iš kurio ima pulsuoti poezijos dvasia. Taip virš sūraus žemės molio, istorijos dulkių ir žuvusiųjų kaulų prasiskleidžia žibutės žiedas...

Didžiausias dabar – tikrumo troškulys. To neatšaukiamo likimiškumo, teikiančio drąsos sąžiningai akistatai su tikrove ir širdies bei proto balsu. Jei manyje bus šviesos – švies ir žodis. Be jos kūryba – vien gražiai padabintas melas arba sąmonės impulsų „šlako“ iškrova. Reikia daug ką sudeginti savyje, kad vidinės ugnies fokuse išlydytum realybės rūdą ir paverstum ją vaiskia būties aura. Taip galbūt gražinamas gyvenimui jo šventas vertingumas, ontologinis statusas. Čia giesmė susigrumia su grėsme (sumaištim, entropija, nebūtim), kad meilė gaivintų ir prikeltų skurdžiausius pasaulio daiktus.

Gal kūryba ir yra statymas tų namų, kur galėtų sueiti visi (gyvieji ir mirusieji, prarastieji ir atstumtieji, keistuoliai ir protingieji), gaubiami slaptingo bičiulystės, išminties ir kosminio begalybės jausmo?

Trokštu pasiekti tokios žodžio ir vidinės patirties dermės, kad išdrįsčiau pakartoti Jurgio Baltrušaičio žodžius: „Aš rašau tik tai, kas yra mano gili vidinė būtinybė“.

Aldona Elena Puišytė
Iš knygos „Žodžio duona ir vynas“, 2003.

Vytenis Bazaras. Vilniaus raitelis. 2010. Akvarelė, popierius, 75x58

KETURI SONETAI APIE BĖGANTĮ LAIKĄ. I

Virš aukšto miesto spindintys šalti
apsamanoję bokštai bando įsiminti
žmonių balsus nes kas jų kalbą girdi
dabar tiem sunkūs vartai atverti

į skersgatvių siaurų vingiuotą tamsą
kur paukščio plunksna dengianti žibintą
lėtai lėtai plevena kol nukrinta
kadaise taip pleveno tavo balsas

kai prietemoje prie manęs glaudeisi
ir tas prisilietimas reiškė laimę
dabar gi noksta netikrumo vaisiai

parduodami už daug didesnę kainą
nei ta kurią kadaise mes mokėjom
po tais žibintais užgesintais vėjo

Antanas A. Jonynas

Kitas „Kultūros“ numeris pasirodys

rugsėjo 4 d.

Iki susitikimo, mieli skaitytojai!

Redaguoja **Renata Šerelytė** rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1-as psl. **Aldona Elena Puišytė**. Amžino slėpinio dvelksmas.
- 2-as psl. **Stasys Goštautas**. Užrašai iš New Yorko.
- 3-as psl. **Juozas Aputis**. Dobilė. 1954 metų naktį.
- 4-as psl. **Aldona Žemaitytė**. Akvarelės skaidrume jos esmės paslaptis.
- 6-as psl. Iš vargonininko **F. Jonausko** dienoraščio.
- 7-as psl. **Virginija Paplauskienė**. „Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu...“
- 8-as psl. **Laima Sineokijienė**. D. Kazragytės „Ramybės nerimas“.

Užrašai iš New Yorko: Jurgis Mačiūnas Modernaus meno muziejuje

STASYS GOŠTAUTAS

Glenn Lowry, New Yorko modernaus meno muziejaus (MoMA) direktorius, stovėdamas prieš vieną iš didžiausių instaliacijų, sugalvotų Jurgio Mačiūno, patvirtina Marcelio Duchampo žodžius: „Aš netikiu menu, aš tikiu menininkais“. Milžiniška Mačiūno instaliacija MoMA atsirado, Gilbertui ir Lilai Silvermanams dovanojus muziejui *Fluxus* kolekciją 2008 m. Silvermanai iš Detroito daug metų rinko darbus tiesiai iš Mačiūno giminių ir dabar staiga viską atidavė MoMA. Ką būtų pagalvojęs Jurgis, jeigu dar būtų gyvas, matydamas savo žaisliukus, taip rimtai eksponuojamus viename iš garsiausių modernaus meno muziejų?

Jurgio instaliacija – tai visus metus naudotų daiktų rinkinys: iš tuščių dėžučių Jurgis norėjo sukurti trumpai egzistuojantį meną. Iš visokių liekanų, šiukšlių, visko, iš ko jis valgė, gėrė, ką var-tojo – vaistus ir kosmetiką, skalbyklos muilą, neužmirštant dantų pastos, – tuščių sulčių dėžučių, cukraus ir saldinių maišiukų. Viskas buvo su-

Glenn Lowry, Modernaus meno muziejaus NY direktorius, stovi priešais Jurgio Mačiūno instaliaciją.

d. iki kitų metų rugsėjo, viso pasaulio turistai galės pamatyti, kas dėjosi New Yorke. 60 menininkų (menininkų turbūt metaforine prasme), su 130 daiktų, objektų ar instaliacijų stebina savo originalumu, nors daug kam atrodo, kad meno vardu niekada nebuvo išgalvota tiek nesąmonių, kaip, tarkim, pirmą kartą eksponuotas Roberto Rauschenbergo darbas – didelės, 60 pėdų ilgumo plokštės, sudarytos iš tų metų spaudos iškarpų, pavadintos „Eiga“ („Currents“), 1970; arba Andy Warholo tapyba „Rorschach“ (1984) ir puiki sidabrinė Roberto Mapplethorpe'o nuotrauka „Hermes“; ką jau bekalbėti apie Yoko Ono medį, pavadintą „Medžio pageidavimai“ (1996/2010), kur kiekvienas gali iškabinti savo pageidavimus, ir kai jų būna per daug, tai muziejus nuima juos nuo medžio ir sudeda į plastikinę, visiems prieinamą dėžutę.

Meno vardu viskas pasidarė įmanoma ir priimtina. Tai aiškiai matoma MoMA parodoje, ir nepaisant visų nesąmonių, jaučiama, koks stiprus tai kūrybinis akstinas – apie tokį iki X amžiaus niekas nesvajoto ir nemanė, kad tai yra įmanoma.

MoMA neatskleidžia, kiek tas menas vertas. Net nevadina jo menu, instaliacijomis ar kuo nors panašiu, tik pateikia faktą, kad tokie objektai yra vertinami kaip kūryba... Ne viskas vadinama *Fluxus* vardu, daug kas ieškojo panašių išeičių, bet ignoravo Mačiūno išradimus ir ieškojo kitų.

Iš dalies taip atsitiko Jono Meko dėka – jis iš poeto ir avangardisto tapo objektų kolekcionieriumi ir meno „merchant“. Mekas ir Stendhalių galerija (Maya ir Harry Stendhal) per paskutinį de-

Cido Meireles „Siūlai“.

šimtmetį išvedė Mačiūną ir Meką į tarptautinę areną, ir Nijolės Mačiūnaitės-Valaitienės bei kitų giminių „kolekcija“, išpirkta už centus, staiga įgijo milijoninę vertę. Kodėl Mekas savo kolekciją nutarė ne padovanoti Lietuvai, kaip dauguma kitų dailininkų, o parduoti, man yra mįslė... Bet vis vien Meko, Stedhalių galerijos, Silvermanų ir A. Zuoko dėka Mačiūnas atrado savo vietą MoMA. Prie Jurgio staiga atsirado ir kiti lietuviai, tokie, kaip senas Mačiūno draugas Jonas Mekas, Vytautas Landsbergis, (nors nėra aišku, su kokia kūryba, išskyrus muzikines interpretacijas, pastarasis čia dalyvauja), Nomedas ir Gediminas Urbonai. Esu tikras, kad panašių „kūrėjų“ šiandien Lietuvoje netrūksta.

Viena staigmena – A. Rūkštelės gubų prisiminimas. Gal reikės reabilituoti Rūkštelės gubas? Brazilas Cido Meireles (g. 1948), eksponavo darbą, pavadintą *Thread (Siūlai)*, 1990–1995): 48 šieno ryšuliai, sudarantys milžinišką kupetą. 18 karatų aukso adata ir 58 metrai aukso siūlo užbaigia šią skulptūrą (ar kaip ją pavadinti). Ką tai iš tikrųjų reiškia? Galime spekuliuoti, kiek tik norime, bet objektas priverčia pagalvoti, tai, matyt, ir yra svarbiausias tos kupetos ir tų visų instaliacijų tikslas. □

Jurgis Mačiūnas.

krauta į vieną vietą, vienas daiktas prie kito, ir galima spręsti, kiek visokių dalykų jis sunaudojo per vienerius metus. Ir šiandien tai vertinama kaip keistas reiškinys tarp daugybės kitų objektų ir instaliacijų, kurias dar retas drįsta vadinti menu.

Jurgio „menas“ eksponuojamas tarp kitų 1960-ųjų ir 1970-ųjų darbų, nes menas dabar nėra skulptūra ar paveikslas, menas – tai instaliacija, įrengimas arba montažas. Paskutiniųjų penkiasdešimties metų – jeigu pradėtume nuo Dada, būtų šimtas metų – menas arba bet koks objektas, kuris vadinamas menū, gali virsti menu arba antmenu.

Ši teorija gana konkrečiai sugalvota ir įvykdyta Mačiūno, pasitelkiant *Fluxus* ir pop artistus. Kitaip tariant, tarsi intelektualinis abstraktusis menas būtų priėjęs liepto galą ir neliko nieko kito, tik grįžti prie paprasčiausių ar net banaliausių daiktų, kurie niekada nebuvo laikomi menu ir kurie neturi išliekamosios vertės. Kas galėjo pamanyti, kad Mačiūno žaisliukai, su kuriais jis kovojo prieš komercinį meną, pirkti už centus, šiandien bus verti milijonų?

Darosi dar įdomiau, kai *Fluxus* staiga ne tik pasidarė populiarius, bet ir virsta menū. Taip teigė Berlyno *Fluxus* festivalio biuletenis 2007 m.: „*Fluxus nėra miręs! Situacija yra daug blogesnė/ Fluxus virto menū*“.

Ištisą vasarą, nuo birželio 30

Detalės.

JUOZAS APUTIS

Dobilė. 1954 metų naktį

Motinai

Į vakarą ėmė kauptis debesys. Naktį aiškiai turėjo lyti, nes paukščiai prietemoj nepaprastai greitai ir išsigandę iš laukų skrido į mišką, šuo negalėjo rasti vietos nei prie tvarto būdoj, nei prie trobos, ant suoliuko palangėje, sodybos buvo ryškiai išpiautos prieblandoje, mykė gyvuliai, artėjančio pavojaus vejami, dardėjo ratai, toli girdėjosi susirūpinusių žmonių balsai, dar buvo galima atskirti žalias dobilienas, kur po lapais, trumpai sučirškę, pasidairę ir viską nujautę, slėpėsi žiogai, ir tai buvo atskiras pasaulis – mažas kaimelis su išsimėčiusiomis sodybomis ir traukiniai, bėgiais bıldantys toli už miško ir visai čia pat – prieš audrą, – viskas, kas buvo už naktį priartėjusios miško linijos, buvo kitas pasaulis, kiti kraštai, o čia – dobilienos, daug dobilienų, ir gyvuliai, pririšti jose, žmonės, šuo kieme – laukė audros, o visa kita buvo lyg ir ne jų, lyg ir ne jiems – tik fonas, kokį gali įsivaizduoti, netyčia užgriebęs tolimos šalies radijo stotį.

O motina vis gulėjo lovoje, neramiai įsiklausydama, ir Martynas žinojo, kad ji serga baisia ir nepagydoma liga, kad bijo artėjančios audros, kad jai rūpi, ar uždarinėtos durys, ar užkištas kamino skląstis, o jam pačiam buvo nė kiek ne lengviau, nes jis buvo jaunas, dar visai jaunas ir už priartėjusio horizonto įsivaizdavo dar svetimą pasaulį – visiškai svetimą, kuriam nerūpėjo, kaip dabar gyvena išsimėtęs tarp dobilienų kaimelis. Martynas užsidėjo mažučio radijo ausines – ten pasakojo apie pasaulį ne už tos, priartėjusios, bet už labai tolimos, ir ne vienos, o kelių linijų, rėminančių ne jų dobilieną, o didelius saulės nušviestus plotus, kur skuba mažytės mašinos, skersai ir išilgai lekia traukiniai ir šokteli į orą iš dobilienų ne žiogai, o maži žali lėktuvai. Toli mas balsas traškėjo, spragseno, ir Martynas nusiėmė, padėjo ausines ant stalo ir atsigrėžė į motiną.

Ji jau buvo sunkiai įžiūrima, jos plaukai buvo žili, o pagalvis baltas, tik sulysęs, įrudęs veidas išsiskyrė. Jie gyveno dviese, ir jų gyvenimas išsimėčiusiame kaimelyje turėjo dar ir savo liniją – horizontą nupiautų dobilienų lauke. Martynas žinojo, kad motina niekada nepagis, kad atsikels tik trumpam, tik keliom valandom, ir kad į dabar labai bijo artėjančios audros, o jie tik dviese žemoj troboj, kad tėvas jau palaidotas ir kad jis nepasakys, kaip visada, šalta ir ramiai: „Tegul sau daužosi, tegul žaibuoja. Man net patinka, kai viskas dunda, o bijotis nėra ko, tokia jau yra gamta.” Ir dabar, tur būt, šitaip reiktų pasakyti jam, Martynui, bet jis labai jaunas, nors ir žino, kad tokia yra gamta, bet jis taip pat žino, kad motina labai silpna, ir Martynas žiūri vis į ją, sunkiai kvėpuojančią, o ji klausia patyliukais, nerami ir išsigandusi:

– Gal reikėjo parvesti Dobilę į tvartą, Martynai. Baisu palikti lauke per audrą. Ir perkūnija, matyt, bus.

– Bus, tikriausiai. Toks debesų ir vėjo siutimas. Bet juk ir tvarte tas pats, jei ne blogiau. Ir į tvartus perkūnija trenkia. Aš tik pradedu galvoti (kaip gerai, kad jis taip pasakė. Motinai lengviau, tur būt), kad galiu nespėti į raštinę, o iš ten į

miestą. Būtų labai negerai, jei nespėčiau.

Jis atneša motinai atsigerti ir pasižiūri pro mažytį langą į dobilieną, kur juodo miško fone labai mažytė ir šviesi stovi pririšta Dobilė, tokia vieniša ir, tur būt, liūdna, o debesys vis renkasi, kaupiasi, jau švysčioja žaibai, vis arčiau ir arčiau, ir motina vėl sako:

– Suspėsi, turėtų greitai praeiti... Gal reikėjo parvesti, Marčiau. Baisu jai ten vienai, – bet tuo metu žaibas virš dobilienos perskrodžia dangų, ir perkūnas nugriaudžia čia pat, o debesys, sunkūs ir negreiti, juda ratu, palikę tik mažą šviesų lopelį viršuje, baltą Dobilę prislėgę, jie suka aplink arba grįžta atgal, ir Marčiui jie panašūs į didelius ir protingus lėktuvus, kurie karo metais atskrisdavo beveik virš tos pačios dobilienos, o iš tikrųjų virš stoties, kur dabar girdėti traukiniai, sukdavo ratus, norėdami tiksliau numesti bombas, o paskui, nepasitikėdami savimi, lakūnai pakabindavo lėmpas.

Jam tikrai dabar reiktų kalbėti taip, kaip kalbėdavo tėvas, nes jo motina sunkiai serga, ją reiktų raminti, nes žaibai raižo dangų ir griaustinis baisus. Motina pakelia galvą, pasiremia, pa-

taip, kaip tėvas.

– Nereikia jaudintis, mama. Nebe pirmas kartas trankosi. Ir tegul. Nereikia taip jaudintis, ir bijoti nėra ko, – sako jis motinai, kai ta pamažu pramerkia akis, ir jis dabar labai myli savo mažą motiną, dar niekada jis taip nejuto esąs jos sūnus, kaip dabar.

– Kokia kvaila aš. Trupučiuką persigąstu, ir matai – kaip. Ta Dobilė labai rūpi. Ir gyvenam mudu, Marčiau, beveik iš jos.

– Ta Dobilė neprapuls. Ji pripratusi lauke. Nereikia taip galvoti, kad gyvenam tik iš jos. Reikia toliau už dobilienos žiūrėti, mama, – liūdnai sako Martynas ir dar labiau pajunta, kaip arti yra jų pasaulio linija – horizontas, prie kurio stovi pririšta Dobilė, bet motina nerimsta, ji keliasi sunkiai ir vienmarškinė eina prie žaibų apšviesto mažyčio lango, žiūri, silpnom rankom pasirėmusi į palangę, ir js tylūs žodžiai nusmelkia jį visą:

– Nežinau, gal nematau aš, bet dobilienoj Dobilės nėra. O gal aš nematau.

Tada jis prišoka prie lango, prilenda prie jo, ir Dobilės tikrai nebematyti, ji buvo visai neseniai, jis žvilgtelėjo prieš kelias minutes, – kai motina

pradėjo atsigauti ir atmerkė akis, – Dobilė buvo dobilienos vidury, o dabar jos nematyti, ir jis išgąstingom akim žiūri į motiną, o motina į jį, ir Marčius supranta, kad motina taip pat, gal būt, tik dabar labiausiai pajuto, jog Marčius jos sūnus, ji bijo pasilikti viena, bijo, kad Marčius neišbėgtų į dobilieną ieškoti Dobilės, ir jis – dabar labiausiai motinos sūnus – turi, būtinai turi pasakyti:

– Mama, tu eik į lovą ir palauk, o aš bėgsiu pažiūrėti, gal jinai pavargo bestovėdama ir atsigulė. – Bet motina nejuda, jis užsimeta apsiaustą ir išeina į kiemą. Ant krūtinės jam šoka šuo, vejasi jį, ir, išbėgdamas į nupiautą lauką, atsisukęs, jis pamato, kad motina tebestovi prie lango, o žaibai išryškina ir vėl paskandina ją tamsoje, išryškina ir vėl paskandina. Jis bėga peršlapęs ir sušilęs, ir – visada, tur būt, taip būna, kai tavo

gyvenimą rėmina nupiautos dobilienos ir labai artima miško linija – jam atrodo, kad jis bėga apginti, išsaugoti šitą mažą pasaulį su sodybom – laivais ir nupiautu dobilų lauki, šitą pasaulį, kuriame šiąnakt keturiose ieško vienas kito – motina, jis, Dobilė ir šuo. Ir prakaitas, ir lietus žliaugia per veidą, žaibai kerta ir kerta jam per kojas, jis griuvinėja per daug dažnai, šuo bėga iš paskos, šlapias ir cypdamas, ir taip būtų gera, taip norėtųsi su tikti dobilienoje žmogų, o labiausiai permirkusį tėvą, kuris pasakytų, kad tokia jau yra gamta, bet dobilienoje nėra nieko, ir Dobilės nematyti, tik tai kuolas ir grandinė, – daugiau nieko, ir jie bėga abu su šuniu į dobilienos pakraštį, paskui vėl atgal, paskui į kitą pusę, jis šaukia Dobilę vardu, šaukia labai garsiai, nes perkūnija praryja, sudaužo jo šauksmą. Jis jau norėtų sustoti, šuo vis painiojasi po kojom, jis bijo bent kiek atitolti nuo Marčiaus, bet bėgti jiems daug geriau, daug lengviau, nes tada nei žaibai, nei griausmas ne taip baisu. Jie abu įpuola į krūmus, laužydami alksnių šakas, paskui iš kitos pusės sugrįžta į tvartą – gal parlėkė Dobilė namo, – bet jos nėra, ir vėl jie abu – Marčius ir šuo

Nukelta į 8 psl.

Petras Velička. Iš ciklo „Laiko paženklinti. 5-6 deš.“

traukusi aukštyn pagalvį, ir kiekvieną kartą, kai drioksteli perkūnas, sako:

– Dabar tikrai trenkė, Marčiau.

– Tegul trenkia, mama. Turėjo trenkti, šitaip kepino visą dieną. Tokia jau gamta. – Bet jam neišeina taip, kaip tėvui, net visai nepanašu. O gamta įsiuto, ir dabar jis nebegali susigaudyti, kada žaibuoja ir kada ne, visas išsimėtęs kaimelis, visa dobiliena apšviesta, ir miškas tarytum iškaltas iš akmens, o pastatai atrodo lyg pavargę laivai jūroje. Trenkia kažkur visai arti, trenkia baisiai, ir motina sudejuoja ir paskui nutyla, Marčius supranta, kad ji apalpo, jai dažnai būna šitaip, griūdamas jis bėga prie kibiro, suvilgo šaltu vandeniu rankšluostį, spaudžia jį motinai prie kaktos ir mėgina bent lašelį vandens įpilti motinai į burną. Bet ji vis dar neatsigauna, jis sėdi šalia ant lovos krašto, o jo tokia mažytė ir gera, vieną jos veido pusę apšviečia žaibai, jos žili plaukai išsidraikę, Marčius paima jos ranką ir sėdi šitaip greta, spausdamas drėgną rankšluostį prie jos kaktos, ir jis dabar labai myli savo apalpusią motiną, jam pasidaro keistai gera, kad jis sėdi greta jos, pila šaukštelių į burną šaltą vandenį, ir ji prasimerks, pamatys jį greta, ir Martynas dabar tikrai pasakys

Eduardas Urbanavičius, Saulė Urbanavičiūtė. *Spiritus movens*. 2007–2010

Eduardas Urbanavičius. „Vilnius brėkstant“. 2007

Akvarelės skaidrume – jos esmės paslaptis

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Ką regime aplink – tik išorės tėkmė.

Lig dugno po bangom – dar didelė gelmė.

Tikrove nelaikyk ryškaus pasaulio vaizdo,

Nes neižvelgiama slapta daiktų esmė.

grupės bruožas buvo akvarelės skaidrumo principas. Menininkas turėjo pasiekti tokį lygį, kad spalvos popieriuje lietųsi lengvai ir skambiai, perregimai lyg vitražo languose.

Akvarelė ir vitražas, man rodos, yra giminiškos prigimtys, nes šių dailės sričių kūrėjams rūpi tie patys dalykai: oro, vandens ir žemės elementų sąjunga, sukurianti prieš žiūrėjojo akis tarsi dainuojančius pavidalus. Sakykim, man atrodo, kad savo dvasia yra artimi viražų meistro Albino Elskaus ir Saulės Urbanavičiūtės kūriniai. Jei meni-

ninkas nesugeba išgauti skaidrumo ir persišviečiančio grožio pojūčio, akvarelė ir vitražas tampa tarsi apnešti žemėmis. Oras ir vanduo nėveikia žemės traukos... Ir akvarelė, ir vitražas skatina mąstyti apie erdvę, laiko tėkmę, apie laikinumą ir amžinumą.

Amžinas laikinumas

Taip Saulė Urbanavičiūtė pavadino savo parodą, dar tebekabančią Vilniaus senamiestyje, Pilies gatvės galerijoje „2W“. Ją sudaro keli ciklai darbų, vedančių žiūrovą nuo klasikinių graikiškų profilių, įkomponuotų tarp laikino grožio simbolių rožių, iki ciklo „In memoriam tėvui“. Vėlyvosios, religinės tematika pagrįstos tėvo tapybos motyvus Saulė įprasmino amžino laikinumo, t.y. amžino kitimo, ženklais. Tokiai gyvenimo filosofijai gana sunku prabilti lengva akvarelės kalba, bet Saulė, kaip ir jos tėvas, suprato ir išjautė, kad amžinas laikinumas, tai „idėja, jungianti kraštutinumus, palaišančius visumos dėsni – *visa tai*. Aki mirksnis, esantis tarp praeities ir ateities, yra ta esmė – *vivere memento* – atsimink, kad gyveni“.

Šia idėja vadovaudamasi savo parodoje ji rodo dar pora ciklų. Tai „Praeitin grimzta ženklai, viltis miršta paskutinė“ (akvarelės su gaudru, jungiančiu dangų ir žemę, ir su amžinai moderniais senovės lietuvių audinių ornamentais). Tai ir ciklas „Gimtinės nostalgija“, kur klasikinės akvarelės (popierius ir akvareliniai dažai) rėmuose įtelpa Brailio rašto reljefai (paveikslus galima liesti, juos gali perskaityti neregiai). Saulė įsitikinusi, kad mes, sveikieji, „esam aklesni ir kurtesni negu negalios ištikti žmonės“. Brailio raštu akvarelėje užrašyti raktiniai Pranciškaus Skorinos, Česlovo Milošo, čia jau cituoto Omaro Chajamo tekstai. „Gimtinės nostalgija“ – tai ir perregimi, lengvučiai, lyg plauktų danguje,

Taip Omaras Chajamas viename iš savo rubajatų glumina tikrovės konkretybėn išikibusį žmogų. Šie žodžiai Brailio rašto reljefais atspausti Saulės Urbanavičiūtės akvarelėje iš ciklo „Akimirksnis“, kuris tarp kitų jos ciklų kabo parodoje „Amžinas laikinumas“. Saulė Urbanavičiūtė žinoma ne tik Lietuvos, bet ir tarptautiniame akvarelės meistrų pasaulyje. Ji yra „Aqua 12“ grupės *spiritus movens*. Anksčiau tokį judančios/judinančios dvasios vaidmenį turėjo jos tėvas Eduardas Urbanavičius, kuris ir įkūrė šią grupę, o 1994 metais oficialiai ją įtvirtino.

Tapytojas ir akvarelininkas Eduardas Urbanavičius nebuvo populiarus nei tarp savo cecho narių, nei tarp dailėtyrininkų, bet, kaip nekeista, tarp jų turėjo didelį autoritetą. Juo buvo žavimasi ir sovietmečiu, ir Nepriklausomybės laikotarpiu (dailininkas mirė 2008 m.), bet net sau to neprisipažįstant, nes šis žmogus buvo aštraus būdo. Nesitaikstantis ir neprisitaikantis prie merkantiliškos tikrovės. Nemokėjo pataikauti, veidmainiauti, prieš nieką nelenkė galvos. Žinojo savo darbų vertę, bet tuos darbus dosniai dalijo visiems, kas domėjosi jo kūryba. Ir „Aqua 12“ grupė atsirado jo iniciatyva, pamačius kokie glaudūs korupciniai ryšiai jungė menininkus ir valdžią, – ar ji būtų sovietinė, ar nepriklausomybinė. Į „Aqua 12“ grupę jis pakvietė geriausius to meto akvarelininkus. Jungiamasis

Saulė Urbanavičiūtė. „In memoriam tėvui. Nukryžiuotasis“, 2010

Nukelta į 5 psl.

Vilniaus architektūros siluetai, ir popieriuje palietų spalvų abstrahuotas bangavimas nuo balto popieriaus vos besiskiriančio potėpio iki tiršto spalvų skambesio, išgaunant subtiliausius atspalvius ir drauge stebėtiną skaidrumą.

Virš Vilniaus stogų judanti dvasia

Liepos viduryje Užupio meno inkubatoriaus galerijoje „Galera“ (Vilnius) buvo atidaryta grupės „Aqua 12“ paroda „Virš Vilniaus judanti dvasia“, skirta grupės įkūrėjo Eduardo Urbanavičiaus atminimui. Ir vėlgi: parodos organizavimu pasirūpino tėvo idėjų tęsėja Saulė. Kaip parodos leitmotyvas, ekspozicijos centre kabo Saulės Urbanavičiūtės paveikslas „In memoriam tėvui, spiritus movens“. Saulė panaudojo kažkada tėvo sunaikintą akvarelę (suplėšytą į keturis gabalus, – taip dailininkas ne vieną kartą naikino savo gerus darbus) – rusvais Vilniaus stogų motyvais. Tais sugadinto paveikslo gabalais Saulė pridengė savo akvarelę, kurios centre – į dangaus žydrynę kylančio paukščio silueta. *Spiritus movens*... Tėvo ir dukters bendradarbiavimas ir bendrystė judančios ir judinančios dvasios pavidalu. Abu jie – Vilniaus stogų, bromų, siaurų ir vingiuotų gatvelių mylėtojai.

Galerijoje veikianti paroda yra tikrai paženklinta Vilniaus dvasia. Kiekvienas dailininkas ją pajunta savaip ir jai išreikšti naudojasi tik jo vidaus pasauliui ir meninei saviraiškai būdingomis priemonėmis. Valentino Ajausko „Pasivaikščiojimas stogais“ – siužetinė kompozicija, primenanti raudonoje erdvėje plaukiantį auksaspalvį laivą, o gal stilizuotą architektūrinį statinį, pilną šventųjų ar tiesiog paprastų vilniečių figūrų. Kur plaukia tas laivas-namas, autoriui vaikstant Vilniaus stogais? Vytenis Bazaras per visą lakštą gena virš bažnyčių ir varpinių stogų skriejantį raitelį – gal fantastišką debesį, o gal užuominas į mūsų valstybės herbą svaigantį „Vilniaus raitelį“. Jis toks efemeriškas ir paslaptingas kaip ir vilniečių mylimas miestas. Vija Tarabildienė savitai išvysta „Vilniaus stogų madoną“. Giedrius Bagdonas savo „Judėjimą“ drąsiais, laisvais potėpiais skleidžia baltame lyg tik gimstantis pasaulis lape. Tirštais brūkšnių ir linijų

„Aqua 12“ parodos „Virš Vilniaus judanti dvasia“ fragmentas. Giedriaus Bagdono „Judėjimas“ (dešinėje) ir Benjamino Jenciaus „Atvirlaiškiai į Užupį“.

tinklais tris šventųjų figūras įamžina Emilija Gasparavičiūtė-Taločkienė kompozicijoje „Vilniaus senamiesčio dvasingieji“. O alytiškis Benjaminas Jenčius („Aqua 12“ priklausau ne tik vilniečiai, bet ir kitų miestų dailininkai) siunčia „Atvirlaiškius į Užupį“, kur Vilnelėje spurda Juozo Gelgudos susapnuotos žuvys gilių, tamsiai ir sodriai sūkurinių tonų paveiksle „Nerštas Vilnelėje“.

Vis dėlto parodoje viešpatuoja maestro Eduardas su savo auksinių tonų kūrinium „Vilnius brėkstant“. Tai jam būdinga miesto tvėrimo kompozicija, kai saulė, tik pakilusi, ritasi virš dar miegančio miesto stogų skaištų vasaros rytmetį. Akvarelė nulieta 2007 m., menininkui gal nė nenujaučiant, kad jam Viešpats buvo atseikėjęs šioje žemėje dar tik keletą mėnesių... Paveikslas pilnas šviesos ir gyvastingumo.

Leisiu sau baigti šį tekstą Česlovo Milošo žodžiais, Brailio raštu užrašytais Saulės Urbanavičiūtės akvarelėje „Gimtinės nostalgija. III.“

„O vis dėlto neįmanoma neapsidairyti, nes ten tavo protėvių, tavo kalbos, tavo gimtinės šalyje liko lobis, vertingesnis nei šiaip pinigais matuojamas turtas: tai spalvos, pavidalai, intonacijos, architektūros detalės; viskas, kas ugdo mus vaikystėje“. □

Saulė Urbanavičiūtė. Iš ciklo „In memoriam tėvui. 77 vasaros“. 2010

Saulė Urbanavičiūtė. Iš ciklo „Praeitin grimzta ženklai, viltis miršta paskutinė. I“, 2008

Saulė Urbanavičiūtė prie akvarelės *Spiritus movens*. Aldonos Žemaitytės nuotrauka

Iš vargonininko Ferdinando Jonausko dienoraščio

Sovietiniais laikais vargonininko darbas buvo labai sunkus, nes reikėjo dirbti dar ir valdiškame darbe, kad nebūtum nuteistas už veltėdžiavimą. Žmonėms draudė dalyvauti bažnytinių chorų veikloje, kiekvieną kunigo pasakytą žodį sekė saugumas ir aktyvas. Bet išradingi chorvedžiai sugebėjo dirbti taip, kad bažnyčiose skambėjo vyrų ir moterų giesmės...

Ylakiai (Skuodo r.), 1944–1954 m.

Iš Ylakių į Sedą – gal 20 km. Man vieta buvo patogi, netoli gimtinės, choras geras, paruoštas vargonininko L. Stulginskio (vokiečiai bažnyčioje prie altoriaus nušovė jo sūnų klieriką, įtarę slepiant ginklus), vargonai dideli, skambūs. Bažnyčia didelė, su dviem aukštais bokštais, šventorius prie turgaus aikštės, parapijoje daugiau nei 8 000 katalikų. Bažnyčioje – trys kunigai, graži klebonija, senelių prieglauda. Po bombardavimo buvo nugriautas bažnyčios bokštas, tai jį atstatė, o vargonų nesuremontavo.

Tuo metu bažnyčios varpininku buvo Kazimieras Miletnis, apsiskaitęs ir gudrus žmogus, kuris kalėdodamas visus juokino: deklamuodavo monologus iš Karaliaus Žygimanto laikų, pasakodavo juokingas istorijas. Žmonėms tai patiko. Jo sūnus Silvestras pūtė dumples, labai norėjo išmokti tapti vargonininku. Padėjau išmokti natas, pamokiau groti, kad kartais net mane pavaduodavo. Vėliau mokėsi Klaipėdoje, tapo muziku.

Tuo metu klebonu buvo prelatas Vytautas Dichavičius iš Tauragės, vikaras kun. Povilas Repčys, altarista kun. Tadas Urbonas. Choras buvo dar skaitlingas, apie 30 žmonių, giedojo kelias Mišias ir mokėjo daug giesmių. Atkreipiau dėmesį į geriausius choristus: Marcelę Šliažienę, Stasę ir Zosę Drungytes, Stasę Alseikaitę, Kostą Sabatauską, Kazį Milvydą, Domą Vitkų... Kad nebūtume ignoruojami, tai mūsų choras dalyvavo 1946 m. vykusiose Dainų šventėje. Tačiau kai klebonas V. Dichavičius užleido vietą kun. Juozui Dambrauskui iš Rubikių ir išvažiavo į Skudą, tas atsivežė savą vargonininką, o aš nusibeldžiau net į Suvalkiją... Iki Salako teko dirbti Kudirkos Naumiestyje, kur dėl valdžios trukdymų sunkiai sekėsi burti chorą, Veiveriuose, paskui žemaitiškuose Veiviržėnuose, Tryškiuose, Pašvintyje, Žagarėje, nusibeldžiau į Trakus, Onuškę ...

Salakas (Zarasų r.), 1966 metai

Ieškodamas darbo, pirmą kartą buvau gražiame Zarasų krašte. Buvo jau vakaras, todėl miestyje užėjau pas vietos vargonininką. Jis patvirtino, kad Salako parapija neturi muziko ir patarė ten

Salake dalyvauti chore valdžia draudė. Ėjo tik atkakliausios... 1966 metai.

Ylakių choras 1947 metais. F. Jonauskas I eilėje centre.

Nuotraukos iš autoriaus archyvo.

nuvažiuoti. Sakė, kad bažnyčia didelė, akmeninė, geri vargonai, yra du kunigai, miestelis prie didelio Luodžio ežero. Leido pas jį pernaktoti, o jau kitą rytą autobusu nuostabiais pušynais ir ežerais išmėtytais laukais išvažiavau į Salaką.

Bažnyčia pasimatė iš toli. Stovėjo ji ant kalno, buvo su bokštu, kuris per karą buvo apdegęs, tačiau taip ir neatstatytas. Akmenų tvora su masyviais vartais buvo aptvertas šventorius, nuo ten matėsi ežeras ir pušynai.

Susiradau kleboną prie stalo, pietaujantį su vikaru. Sužinoję, kad ieškau vargonininko darbo, pakvietė prisėsti. Baiminausi, kad kunigai labai jauni, tad gal ir jų reikalavimai man nepriimtini.

– Tamstos amžius (o man tada buvo jau daugiau nei 60-ties – F. J.) nieko nereiškia, jei su choru tvarkysies gerai, – pareiškė klebonas.

Po pietų nuėjome į bažnyčią. Patiko Didysis altorius, ant sienų tapyti paveikslai. Vargonai buvo dideli ir geri – 60 registrų, vokiečių Geobelso firmos, dviejų manualų, su pedalais ir kopuliacijomis. Kai užgrojau, pajutau didelį pakilimą. Kunigai irgi, matyt, nesitikėjo tokio skambaus mano balso, tai iš karto supratau.

Klebonavo tuo metu Salake kun. Bronislovas Strazdas, o vikaru buvo buvęs Panevėžio vyskupijos kancleris Jonas Balčiūnas. Susitarėme dėl atlyginimo, pažadėjo mokėti už kambarį. Tik perspėjo, kad už laidotuves nieko negausiu, nes klebonas laidojo nemokamai, nes žmonės buvo neturtingi. Susiradau kambarį miestelyje.

Atėjo sekmadienis. Net nustečiau, kad tokia gausybė žmonių atėjo į bažnyčią, garsiai gaudė varpai. Choras išsirikiavo man iš abiejų pusių. Be didelių įžangų pradėjome giedoti. Mat su keliomis choristėmis jau buvome parepetavę. Bažnyčios chorą sudarė apie 30 vyresnio amžiaus žmonių. Sekmadienį pradėjome repeticijas, norėdami išmokti naujų giesmių. Mano rekomendacija pasikvietėm vargonų meistrą kun. Povilą Jaką taisyti

dar karo metu vargonų 2-ojo manualą, buvo dingusios dūdos. Darbas tęsėsi tris mėnesius.

Salake būta daug žydų, todėl jų kapinės buvo gražiame pušyne, kitapus katalikų kapinių, aptvertos akmenimis. Žinoma, tai jau buvo ne anie Nepriklausomybės laikai, mums tokios pagarbos nebuvo... Chore draudė giedoti jauniems žmonėms.

Salake išdirbau dvejus metus ir būčiau dar

Kaltinėnų parapijos (Šilalės raj.) Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios choras ir muzikantai 1938 m. gegužės 15 d. Pirmoje eilėje penktas iš dešinės – choro vadovas vargonininkas Ferdinandas Jonauskas (1903–1990).

dirbęs, bet netikėtai sužinojau, kad reikia vargonininko Žasliuose, kur gyveno mano žmona ir turėjome namelį. Tad patraukiau namo...

Žasliai (Kaišiadorių r.), 1960–1965, 1967–1990 metai

Kai atvykau į Žaslius, čia klebonavo kun. Jonas Kaušyla, griežtas, su priežodžiu „arba-ar-ba“. Radau gerų dainininkų ir žmonių. Jo populiarumas buvo didelis, o tai nepatiko valdžiai, tad iškėlė jį į Kirdeikius. Atkeltas kun. Vincentas Pinkevičius buvo patenkintas choru, nes pats turėjo gerą balsą.

Žasliuose sutikau daug įžymių dvasininkų: istoriką ir mokslo vyrą dr. kun. Juozapą Stakauską, žinojau apie Sibiro kankinį, politinį kalinį Matą Cijūnaitį, čia kartais atvažiuojantį būsimąjį kardinolą iš Nemunėlio Radviliškio tremties vyskupą Vincentą Sladkevičių. Apie gyvenimą Žasliuose turėtų būti atskiras pasakojimas...

Spaudai paruošė
Stanislovas Abromavičius

„Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu ...”

Henrikui Radauskui – 100

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

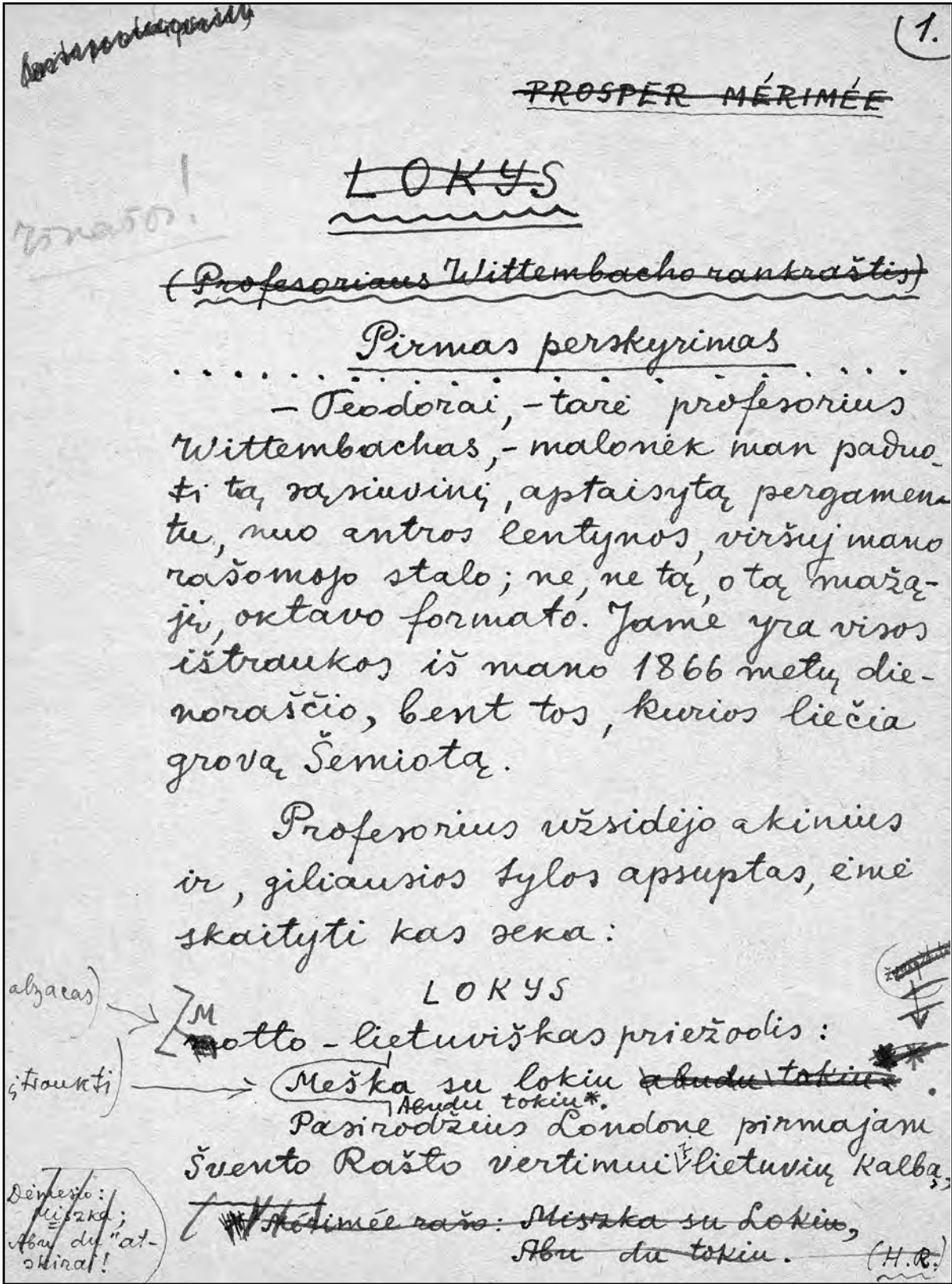
(Pabaiga. Pradžia 2010 m. liepos 10 d. „Kultūroje”).

„Per Thanksgivingą buvom 4 dienom nuvažiavę į Viena, kur gyvena Ivaskai. Vienos Knust-historiches Museum priklauso prie pasaulio didžiųjų lobynų. Jame nepaprasto gražumo Bruegeliai (apie 10): „Žiema” (su medžiotojais, „Vasara”, begalė mano favorito Rubenso darbų (gražesni net negu Louvre’ė), Veermerio „Dailininkas su modeliu” (kurį savo metu austrai rodė Čikagoje) ir daugybė kitų olandų ir italų.” (Wiesbaden, 1960 12 03).

Henriką ir Verą Radauskus ypač žavėjo Italija. Laiškuose Blekaičiui rašo: „Mes su Vera pirmą dieną Romoj (per Veneciją ir Florenciją). Aplankėm net tokias nuošalias vietas kaip Parudžiją ir Assisi (puiki bažnyčia). Dar važiuosim iki Capri, po to per Milaną atgal. Galvos pilnos muziejų, miestų ir peizažų; kol kas dar atlaiko.” (Roma, 1962 05 24).

Kitame laiške: „Kad važiuovom į Italiją, žinoma, gailėtis netenka. Galėtum važiuoti 10 metų iš eilės, ir vis vien nenusibostų. Pirmoji mūsų sustojimo vieta buvo Innsbruckas, Austrijoj. Miestas turi gražių senų pastatų (austrų imperijos liekanos). Ypač patiko vienas rokoko namas, baltas ir rausvas žaisliukas su lengvabūdiškais išrangytais ornamentais. Tikrai Mozarto dvasia jame įsikūnijo, – atrodė, kad dingio debesys ir ties miestu pakibęs lietus, t.t. jo pažadas. Jeigu Insbrucke nepaprastai įspūdingi kalnai, priėję prie pat miesto, tai jau visai „pritrenkia” jie, pasiekus Italijos pusę Cortiną d’Ampezzo, nedidelį miestelį, liuksiusinį (žiemos) kurortą. Čia kalnai stovi vainiku – didžiuliai, nuogos uolos, inkrustuotos lediniu sidabru, majestotiškas vaizdas, net baisokas. <...> Venecijoje dabar žiūrėjom, ko nematėm pernai (tarp kitko, Akademijos muziejų, kur pirmą sykį patiko Fintoretto), daug vaikščiojom žaviom siaurom gatvelėm; beveik visą miestą gali pereiti pėsčiom, vingiuodamas, lipdamas per tiltus ir tiltelius. Naktį važiuovom su „kelionės draugais” gondolom, dideliais ir mažais kanalais, su akordeonistu ir itališku tenoru, – tinka toks balaganas prie operinės Venecijos. <...> Assisi – jaukus ir gražus Šv. Pranciškaus miestelis ant kalno – su bažnyčia (dvi vienos, žemutinė ir viršutinė), išpuošta Gotto freskom.” (Wiesbaden, 1962 06 21)

Visa tai, ką pamatė, pajuto, išgirdo kelionėse, saugojo širdyje, brandino ir vėliau supynė į savo poetines drobes. V. Saulius rūpinosi ir leido visas H. Radausko knygas. Čikagoje 1950 metais išėjo jo dar Vokietijoje parengta knyga „Strėlė danguje”. 1955 metais pasirodė jo trečioji poezijos knyga „Žiemos daina”, kuri buvo premijuota LRD premija. H. Radauskas ypač kruopščiai ir atidžiai dirbo prie knygų maketų. 1964 metais, gavęs iš V. Sauliaus laišką, svarstė savo rinktinės išleidimo galimybes. Laiške leidėjui rašė: „Gavęs per N. Metus Jūsų malonų pasiūlymą, paskendau visokiuose apmąstymuose, darydamas sąžinės sąskaitas, beveik kaip Brazdžionis anais palaimintais laikais. Iš pradžių atrodė: ko čia lipt per anksti ant pjedestalo, betgi vėliau pagalvojau, kad į sostą gali įkopti ir pradedantysis su keliais gerais eilėraščiais žurnale ir iki jo papėdės gali nenušliaužti žilagalvis, su vizit. kelnėm, išleidęs 10 tomų. Klausimą, atrodo, reiktų kitaip statyti – taigi su padėka priimu Jūsų pasiūlymą ir pradėsiu po truputį ruošti rankraštį, kuris, manau, bus gatavas apie rugsejo pradžią. Manau, kad knygą reiktų pradėti nuo naujo rinkinio (kuris apytikriai būtų tokio dydžio kaip „Žiemos daina”) ir eiti chronologiškai atgal iki „Fontano”. <...> Kai kuriuos eilėraščius iš pirmųjų trijų knygų teks išmesti, kitus kiek pataisinėt, – tai irgi užims laiko. Geriau, kiek daugiau padirbėti su rankraščiu, negu laukti įkvė-

P Mérimée novelės „Lokys” vertimas.

pimo skaitant korektūras.” (Iš H. Radausko laiško, 1964).

H. Radausko rinkinyje saugomi du rankraštiniai sąsiuviniai, kuriuose yra nuo 1953 iki 1962 metų Čikagoje ir Vašingtone rašyti eilėraščiai. Antrasis rankraštinis sąsiuvinis rašytas 1965–1970 metais Vašingtone. H. Radauskas nerašė mašinėle. Laiške J. Blekaičiui pamini: „Man mokytis rašyt mašinėle – tai tas pats, kaip pirkt sklypą mėnulyje.” Stebėtinai maža taisymų ar eilėraščių perrašymo variantų. Galime teigti, kad eilėraštis buvo subrandinamas viduje ir tik paskui užrašomas popieriuje.

Eilėraščių knyga Žiemos daina pripildyta muzikos garsų: skamba Bacho fleita, gitaros, smuikai, „rūsti sonata”, klarnetai, fortepijonas, vargonai, violončelė, arfa. O pats „eilėraštis gimsta kaip vėjas – iš nieko”. Tačiau poetinė drobė švyti „perlais, rubiniais, topazais, koralais, sapfyrais”. Kerinčiai tapybiškas eilėraštis „Degas”. Iškyla Otello ir Dezdemonos paveikslai, Arlekino, Orfėjo, Afroditės ir Pano veidai.

Knygoje Žaibai ir vėjai virtuiziškai „tapoma” metaforomis, kurios nusako Italijos miestų trapumą ir grakštumą, leidžia „pajusti” ten tvyrančio oro gaivą: kvepia apelsinais ir citrinomis. Tapy-

biškai liejasi spalvos – keri geltona, aukso, sidabro, žalia, o ypač valiūkiška, viską nustelbianti violetinė. „Fioletinės kekės balandžių”, „fioletinis lietus”. Šalia grojančio „smuikais ir fleitom Vivaldi” iškyla Wagneris.

Rankraštiniuose sąsiuvinuose pažymėtos eilėraščių sukūrimo datos. Vartant antrąjį sąsiuvinį matome, kad ypač kūrybingi jam buvo 1970 metai. Deja, šie metai buvo jam ne tik kūrybingi, bet ir lemtingi: dėl etatų mažinimo buvo atleistas iš darbo. Tais pat metais pakviestas vertėjauti vienoje konferencijoje, staiga mirė Kongreso bibliotekos salėje.

Praėjus 40 metų po Poeto mirties, galima teigti, kad jis pagaliau, su savo kūryba, sugrįžo į Tėvynę.

„Kaip saulė gėstančiame kosmose,/ Pajuodusių žvaigždžių pavėsy, – / Taip tu palikusiuose posmuose/ Ramus ir vienišas stovėsi/ (Eil. „Poetui”).

Ypatingi padėkos žodžiai A. Nykai-Niliūnui, šviesios atminties J. Blekaičiui bei jo žmonai Gražinai; H. Radausko dukterėčiai Irenai Radauskaitei-Svotelienei už perduotą archyvinę medžiagą, už patikslinimus ir patarimus tyrinėjant archyvą bei rengiant parodą. □

Dobilė. 1954 metų naktį

Atkelta iš 3 psl.

– išbėga į dobilienos pakraštį, o lietus pila, ir griaudžia visas dangus. Jis sustoja tarytum pašautas, kai pro varvančius alksnių lapus krūmų tankmėj pamato žaibų apšviestą baltą Dobilės kaktą. Martynas nieko negali pasakyti jai, o šuo sustoja netoli, viską supranta ir žiūri, išpūtęs akis, į juos abu – į Marčią ir Dobilę.

Julius Vaicekuskas. Vidudienis Grūto kaime.

– Matai, kokia tu. Nutraukei saitą ir taip toli pabėgai, – sako Dobilei Martynas. Gyvulys žiūri į jį, kažkoks be galo ramus, daug ramesnis už Marčią ir net už šunį, ir paskui pradeda gromuliuoti, o per jos akis, žaibų apšviestas, nuo ausų teka vanduo. – Matai, kokia tu. Įlindai į krūmus, pasislėpei, o mes čia su šuniuku iš proto kraustomės dobilienoje... – Staiga jis prisimena, kad prie lango, tur būt, tebestovi motina, ji gal verkia kartais, nesulaukdama sūnaus – jų pasaulio vaiduotojo – ir Marčius patapšnoja Dobilei per ausį: – Tu pabūk čia, žiūrėk man, niekur toliau nebėk, aš tik pasakysiu mamai, kad tu esi, o paskui ateisim abu su šuniuku tavęs paršvesti. Sušlapai visa, pabūsi tvarte, kol praeis audra.

Grįždami atgal, jie nebėga, eina pamažu, ir šuo dabar drąsesnis, jis prasiveržia į priekį, retkarčiais atsisukdamas pasižiūrėti, ar Marčius tebeeina.

Martynas apsisprato su audra ir žaibais, dabar nebe jie galvoj, jis nebėga, bet vis dėlto skuba, eina greitai, o prakaitas žliaugia, ir staiga jis prisimena išsigandęs, kad vieno dalyko šiandien jau nebepadarys. Juk

jie buvo visi susitarę anksti rytą susirinkti į raštinę, o paskui važiuoti sunkvežimiu į miestą – šešiasdešimt kilometrų. Tenai reikia nuvažiuoti pašėlusiai anksti, kad arčiau užsiimtum eilę, nes paskui gali negauti nė kepaluko. Jam pasidaro liūdna ir pikta, kad ta Dobilė ir audra viską sumaišė. Jis eina dabar, nuleidęs galvą, dar lėčiau, nes jau vis tiek raštinės kieme susirinko visi, kas žadėjo važiuoti, ir Žukauskienė stovi su trimis vaikais, prikėlė juos visus ir vešis kartu į miestą – kaip visada. Maži tie jos vaikiukai, miegoti reikėtų, bet jie jau moka už motinos nugaros sustoti į eilę, ir pardavėjos nėra blogos tame mieste, jos supranta viską, supranta, kad tie vaikeliai Žukauskienės, bet vis tiek duoda po kepaluką „galvai“, nors kokios ten galvos iš tų Žukauskienės vaikų – tik galvelės.

Paskui jis nutaria, kad neverta, negalima šitaip pasimesti, baisus čia daiktas – nuvažiuos kitą kartą.

Audra dar nesiliauja, nors danguje jau daugiau matyti properšų, o motina stovi prie mažo langelio žemame kambaryje balta galva ir baltais marškiniais, sunkiai serganti ir tokia gera, tokia tikra motina, ir Marčius nubraukia lietu ir prakaitą nuo veido ir nebegali suvaldyti džiaugsmo, kad vis dėlto Dobilė atsirado, kad jis atrado ją ir motina daugiau nebeapalpo, ir nepasidarys jai gal blogiau šianakt.

– Jinai į krūmus įlindo, mama. Išsigando, matyt, dobilienoje. Tokia audra. Aš nueisiu, parvesiu ją į tvartą. Mudu skubėjom tau pasakyti, kad ji atsirado. Tu eik, atsigulk, dabar jau viskas susitvarkė, tik tai į raštinę jau pavėlavau, bet dėl to nereikia nusiminti. □

Doloresa Kazragytė. „Ramybės nerimas“

LAIMA SINEOKIJIENĖ

Pagalčiau sulaukiau šeštosios mano mylimos novelistės, švelnių istorijų ir esė kūrėjos Doloresos Kazragytės knygos! Kuklioji moteris visa savo esybe ginasi rašytojos vardo, nuolat kartodama: „Nesu rašytoja (tūkstantį kartų sakiau), rašau, ką pasiūlo gyvenimas, ką mato akys, kas sujaukia sielą.“

Nesvarbu, kaip žmogus prisistato visuomenei – rašytojas, aktorius, kasdienybės mažmožių fiksuotojas ar paprasčiausias eilinis mirtingasis, kur kas svarbiau, kad to žmogaus pasisakymai yra laukiami – juos lengva priimti, suprasti ir... pamilti. Pamilti širdimi ir visomis sielos galiomis.

Dėl šių ypatybių D. Kazragytę vadinu paprastumo genijumi. Net velionė J. Ivanauskaitė, perskaičiusi vieną pirmųjų D. Kazragytės knygų „Gyvenimas prieš gyvenimą“, pasakė: „Doloresa, man gėda to, ką aš rašau.“ Savikritiška Jurgos užuomina įrodo, kad būtent paprastume, nuoširdume slypi genialumo ir grožio lobiai, ta viršūnė, į kurią ne kiekvienam kuriančiam lemta įkopti.

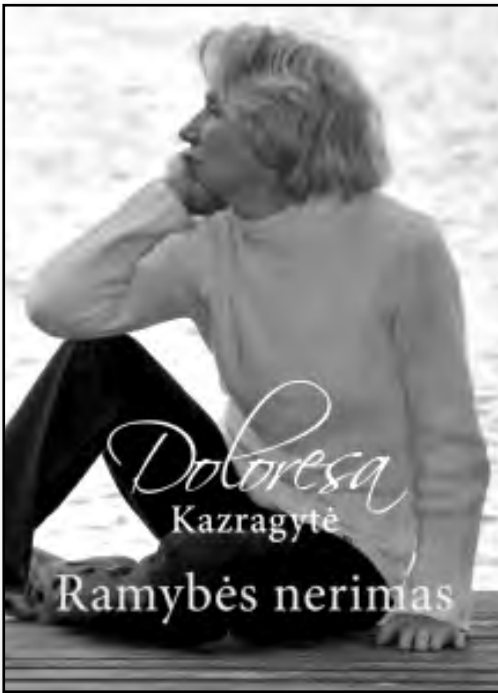
Naujasis D. Kazragytės kūrinys – panašus į ankstesnes šios autorės knygas. Tačiau ir šiuo bei tuo skiriasi. „Ramybės nerimo“ siužetui pradeda mi Blaise'o Pascaliao mintimis. Naujose novelėse, esė suspindi tas pats Kazragytės akimis ir siela išmylėtas ir niekada neišduodamas Dabulio ežeras, Labanoro giria, namelis ant ežero kranto, jo paslaptis dvasia, kurią skleidžia sena krosnis, kuklus guolis, skrynja, ant sienos kabantis šventas paveikslas – visi žemės ir dangaus, dienos ir nakties, regimieji ir neapčiuopiami turtai. Čia – artimaisiais tapę mylimo kaimo gyventojai – Valelė, Staselis, – su jais taip gera vakarais gurkšnoti alų, skanauti keptas kuojas, valgyti mažytes bulveles. Čia – šunišką senatvę išgyvenantis Rudis, benamės katės, kurias knygos autorė maitina dešrelių gabaliukais, lepina pienu, perka sausą maistą, kovoja už jų teises su kiek kitaip mąstančiais bei kitaip įstatymus palaikančiais kaimynais.

Skaitinio skyriuose gražiausiomis spalvomis švyti visi beglobiai, bedaliai, likimo nuskriaustieji,

išsigimusios politikos iškankintieji, visokių *super* ir *hiper maximų* monstrų užgožti paprasti Lietuvos žmoneliai.

Su didžiausiu užsidegimu rašytoja dalinasi kelionių po svečias šalis, po Lietuvą išpūdžiais. Vis dėlto daugiausia vietos skiriama kelionėms į save, į tiesą, į amžiną gyvenimą, į Dievą. Nepamiršamas teatras, kurti ir kuriami vaidmenys, susitikimai, kurioziški nuotykių.

Skyriuje, pavadintame „Eskizai atminties migloje“, D. Kazragytė pasakoja apie išėjusiuosius: Jurgą Ivanauskaitę, Dalią Tamulevičiūtę, Audrių

Chadaravičių, Vytautą Kernagį, Oną Knapkytę, Praną Piauloką, Robertą Vaidotą, Algimantą Mašiulį. Autorė pagarbiai prisimena kiekvieną, palikusi žemiškąjį gyvenimą, skiria jiems gražiausias dedikacijas. Gražiai aprašoma kunigo Vytauto Skipario tarnystė, scenos žvaigždės Monikos Mironaitės talentas.

Švelnumas ir skausmas išsilieja pasisakymuose apie sūnų, anūką ir apie buvusį sutuoktinį, draugą, talentingą aktorių ir režisierių Viktorą

Šinkariuką. Doloresos atvirumas – nuginkluojantis! Prisipažinsiu, skaitydama įrašus apie tykų atsisveikinimą su mylėtu žmogumi, verkiau... Kokia tragiška lemtis žmogaus, savarankiškai pasirinkusio susinaikinimo kelią.

Man regis, paskutinėje knygoje miela aktorė ir rašytoja sau leidžia daugiau dvejoti, nebūti tokia tikra. Ji nesidrovi išsakyti prieštaraimų ir abejonių. Nebijo parodyti nepasitenkinimo. Nebijo apnuoginti savąsias netobulybes, kartais pavadinti save „Kaimas kryžkelėje“, „lietuvaite iš Balbieriškio“, „išsiblaškelė, amžinoji palikinėtoja – amžinoji liurbė“. Kiekviena būties akimirka, atskleidžianti kontrastingas jausenas, neprasprūsta pro mielosios Doloresos plunksną, ji joms pritaiko savitus apibrėžimus.

Bendraujant su naująja D. Kazragytės knyga, jauti skaitinio trauką – norisi būti toje suprantamoje ir be galo artimoje būtyje, nes skaitant atsirandi ten, kur norėtum būti, nes autorės pamąstymuose švyti telepatiškai asmeniškų minčių atspindžiai. Tie įrašai džiugina, teikia malonę – malonę, užliejančią akis, priverčiančią šypsotis, išsiliejančią atodūsiuose ir sužibančią ašarose... Mieloji Risė, Riselė (taip Doloresą vadindavo kolegos ir jos buvęs vyras) švelniais įrašais ne tik nuprausia, maitina ir girdo, bet ir aprengia. It šilta skara jaukumo sklidiniais pasidalinimais Doloresa apgaubia šalančią sielą.

Iš perskaitytos Doloresos Kazragytės knygos puslapių kyšo geltoni popierėliai. Juos susikarpiau plonomis juostelėmis ir žymėjau man patikusias citatas. Horizontaliomis ir vertikalėmis pieštuko linijomis kai kur pasižymėjau ištisas pastraipas. Gelsvosios juostelės man primena saulės spindulius, kurie dažnai šviečia Doloresos kelionės per gyvenimą dienoraštyje. Horizontalios linijos asocijuojasi su laiptų pakopelėmis, jomis aukštyr ir žemyn bėgioja knygos „Ramybės nerimas“ autorė. O vertikalios pieštuko linijos – panašios į rudens liūtų. Jos panašios ir į ašaras iš sielos gelmių riedančias skruostais žemyn.

Šią knygą drįsčiau vadinti skambančia knyga. Joje įvairiausiomis gaidomis harmoningai liejasi lyriški, linksni, ironiški ir graudūs skambesiai. Ir pati autorė išmintingai kalba apie skambėjimą: „Skambėti! – vidury didžiulės Vienatvės. Štai kas svarbiausia mūsų žemiškame gyvenime. Skambėti. Nors tyliai, nors sau (dar geriau kam nors), bet skambėti.“